

Терещук Микола Миколайович кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0002-0772-9975>

Бровко Наталія Іванівна доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін, Білоцерківський національний аграрний університет, м. Біла Церква, <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>

ІНІЦІАТИВА ЗАХИСТУ ПРАВА ВІД ПРАВОПОРУШЕНЬ ЯК КРИТЕРІЙ ФОРМАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ДИХОТОМІЇ ПРАВА

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз формальних концепцій дихотомії права крізь призму критерію ініціативи захисту інтересів. Дослідження спрямоване на з'ясування теоретичних підстав формування формального підходу як альтернативи матеріальним концепціям, що традиційно пов'язують поділ права із змістом правовідносин та характером охоронюваного інтересу. Розкрито еволюцію формальних теорій, які виникли як реакція на обмеженість матеріальних критеріїв, що не забезпечують достатньо чіткої та універсальної межі між публічним і приватним правом у різних правових системах.

Проаналізовано погляди таких представників формального підходу як А. Тон, С. Романо, В. Орландо, Е. Цітельман та інших учених, які акцентували увагу на процесуальному становищі суб'єктів правовідносин, способі юридичного захисту прав та розподілі ініціативи щодо їх реалізації між приватними особами та державою. Увага приділяється тому, що в межах цих концепцій визначальним є не зміст правовідносин, а механізм їх реалізації, зокрема те, хто саме ініціює захист порушеного права та яким чином здійснюється юридичне реагування на правопорушення.

Доведено, що ключовим критерієм формальних концепцій є спосіб реалізації та захисту суб'єктивних прав, включаючи розподіл ініціативи між приватними особами та державними органами. Особливу увагу приділено критичному аналізу підходів, які заперечують універсальність інтересу як критерію поділу права, а також позицій, що підкреслюють історичну та функціональну мінливість меж між публічним і приватним правом.

Обґрунтовано значення комплексного підходу до дихотомії права, який поєднує матеріальні та формальні критерії, зокрема предмет правового регулювання, характер охоронюваного інтересу та спосіб юридичного захисту. Зроблено висновок про те, що формальні теорії поділу права є важливим етапом розвитку загальної теорії права, однак їх автономне застосування не забезпечує повноти наукового пояснення дихотомії права і потребує інтеграції з матеріальними концепціями для формування цілісного теоретичного підходу.

Ключові слова: дихотомія права, публічне право, приватне право, формальні теорії права, матеріальні теорії права, ініціатива захисту інтересів, предмет правового регулювання, правовідносини

Tereshchuk Mykola Mykolaiovych Candidate of Legal Sciences, Senior Lecturer of the Department of Constitutional Law and Theoretical-Legal Disciplines, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0002-0772-9975>.

Brovko Nataliia Ivanivna Doctor of Legal Sciences, Professor of the Department of Constitutional Law and Theoretical-Legal Disciplines, Bila Tserkva National Agrarian University, Bila Tserkva, <https://orcid.org/0000-0003-3525-2817>

INITIATIVE TO PROTECT RIGHTS FROM VIOLATIONS AS A CRITERION OF THE FORMAL CONCEPT OF THE DICHOTOMY OF LAW

Abstract. The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of formal concepts of the dichotomy of law through the prism of the criterion of the initiative in the protection of interests. The study is aimed at clarifying the theoretical foundations of the formation of the formal approach as an alternative to material concepts, which traditionally link the division of law to the content of legal relations and the nature of protected interests. The evolution of formal theories is examined, which emerged as a response to the limitations of material criteria that do not provide a sufficiently clear and universal boundary between public and private law across different legal systems.

The views of representatives of the formal approach A. Thon, S. Romano, V. Orlando, E. Zitelmann, and other scholars are analyzed, with attention focused on the procedural status of legal subjects, the method of legal protection, and the distribution of initiative in exercising rights between private individuals and the state. It is emphasized that within these theories the determining factor is not the content of legal relations, but the mechanism of their realization, in particular who initiates the protection of a violated right and how legal response to legal violations is carried out.

It is demonstrated that the key criterion of formal concepts is the manner of exercising and protecting subjective rights, including the distribution of initiative between private persons and state authorities. Special attention is paid to the critical analysis of approaches that deny the universality of interest as a criterion for distinguishing law, as well as to positions emphasizing the historical and functional variability of the boundary between public and private law.

The significance of a comprehensive approach to the dichotomy of law is substantiated, combining material and formal criteria, including the object of legal regulation, the nature of the protected interest, and the method of legal protection. It is concluded that formal theories of legal division represent an important stage in the development of general legal theory; however, their autonomous application does not ensure a complete scientific explanation of the dichotomy of law and requires integration with material concepts in order to form a coherent theoretical framework.

Keywords: dichotomy of law, public law, private law, formal theories of law, material theories of law, initiative of interest protection, object of legal regulation, legal relations.

Постановка проблеми. Проблема поділу права на публічне і приватне є однією з центральних у загальній теорії права та характеризується відсутністю єдиного універсального критерію розмежування. Матеріальні концепції, що базуються на змісті правовідносин та охоронюваному інтересі, виявилися недостатніми для повного пояснення дихотомії права, що зумовило виникнення формальних підходів. Вони акцентують увагу на процесуальній формі правовідносин, ініціативі захисту прав та юридичних наслідках їх порушення.

Водночас у науці відсутня єдність щодо того, чи може спосіб захисту прав та розподіл ініціативи між суб'єктами та державою виступати самостійним критерієм розмежування права. Це зумовлює необхідність комплексного аналізу формальних теорій та їх співвідношення з матеріальними концепціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській юридичній науці ці питання розробляються, зокрема, у працях О.В. Гончарук, Б.М. Дроніва, Є.О. та О.І. Харитонових, а також М.І. Козюбри та інших дослідників, які аналізують співвідношення матеріальних і формальних критеріїв у структурі права. Окреме місце займають дослідження представників італійської та німецької правової думки, зокрема С. Романо, А. Тона, В. Орландо та Е. Цітельмана, які розвивали формальні концепції поділу права, пов'язуючи його з ініціативою захисту права, процесуальним становищем суб'єктів та характером юридичних наслідків правопорушення.

Мета статті полягає у теоретико-правовому дослідженні формальних концепцій дихотомії права на публічне і приватне, аналіз їх основних критеріїв, а також визначення їх співвідношення з матеріальними теоріями поділу права.

Виклад основного матеріалу. Виникнення формальних концепцій стало наслідком неможливості повного та змістовного пояснення дихотомії права матеріальними теоріями його поділу.

Як слушно вказує О.В. Гончарук, передумовою виникнення формальних теорій поділу права стало те, що основу матеріальних теорій складає критерій змісту правовідносин, який у повній мірі не може визначити чітку межу поділу права [1, с. 46].

Прихильники формальних концепцій, на відміну від «матеріалістів», свою увагу зосереджують не на зміст, а на форму правовідносин, урегульованих правом.

Як зазначає Б.М. Дронів, формальні теорії базуються на підставі визначення процесуального становища суб'єктів правовідносин та приналежності ініціативи у захисті прав при їхньому порушенні [2, с. 34].

Є.О. Харитонов та О.І. Харитонova справедливо поділяє в межах формального підходу два основні напрямки.

Прихильники першого напрямку в якості критерію розмежування права ініціативу захисту права від правопорушень, а інший напрямок заснований на тезі про те, що критерієм розмежування права є правове положення суб'єктів правовідносин [3, с. 84].

До числа прихильників першого напрямку можна віднести А. Тона, К. Бергбома, В. Орландо, Е. Цітельмана та ін.

Цікавою з огляду теми нашого дослідження вважаємо концепцію поділу права на приватне та публічне, запропоновану німецьким дослідником А. Тоном.

Аналізуючи публічні та приватні права, дослідник звертає увагу на те, що для поділу права слід використовувати не об'єктивне, а суб'єктивне право.

Він слушно вказує, що позитивне право, яке регулює суспільні відносини, носить імперативний характер [4, с. 272], тому для розмежування права на приватне та публічне неможливо аналізувати норми права, оскільки вони виражають волю всього суспільства і мають свій прояв у формі писаного закону [4, с. 272].

Автор не погоджується з тим, що у випадку, якщо імперативні норми об'єктивного права спрямовуються на захист суспільних чи індивідуальних інтересів, то вирішальним критерієм розмежування права буде ціль, для досягнення якої і приймається норма [4, с. 272].

Таке положення А. Тон вважає неправильним, оскільки будь-яка норма спрямована на досягнення блага суспільства, тому у такому випадку не існує відмінностей між нормами публічного та приватного права [4, с. 273].

Для цього він вказує на те, що блага, які захищаються законом, є загальними для всіх членів суспільства. Так, посягання на територію держави

порушує інтереси не лише всього суспільства, а й усіх людей, що його формують, а життя людини є безпосереднім благом окремого індивіда. Тому, як у першому, так і у другому випадку можна було б віднести такі блага до таких, що регулюються приватним правом. Але виходячи з таких положень, зникає можливість знайти відмінності між нормами, які складають систему публічного та приватного права [4, с. 273].

Таким чином, критерій інтересу може бути відхилений як такий, що не відповідає правовому буттю суспільства.

Значну увагу А. Тон приділяє захисту порушених публічних та приватних прав.

Зокрема, він не погоджується з позицією, що критерій захисту інтересів можна розглядати без застосування інших у комплексі з ним.

Автор відзначає, що при захисті власного інтересу приватна особа не зобов'язана використовувати імперативні норми об'єктивного права, оскільки у приватно-правових відносинах реалізація такої норми залежить від волі суб'єкта [4, с. 274].

Отже, захист власних інтересів у більшості випадків належить суб'єкту, права якого були порушені. В межах приватного права проступок вважається правопорушенням лише тоді, коли на це є згода сторони, права якої порушуються. В іншому випадку діяння по відношенню до суб'єкта, який володіє матеріальними чи особистими нематеріальними благами не може вважатися правопорушенням.

З позицій публічного права ситуація більш зрозуміла, оскільки наслідком порушення імперативних приписів об'єктивного права, органи держави зобов'язані вчинити дії, спрямовані на застосування примусу по відношенню до правопорушника.

При цьому А. Тон відзначає, що претензії однієї сторони правовідносин до іншої щодо порушених прав можна поділити на приватно-правові та публічно-правові [4, с. 276].

Отже, особливістю при поділі права є визначення того, чи є обов'язком або правом уповноваженої особи реалізувати претензії щодо захисту порушених інтересів [4, с. 277].

Так, у приватно-правових відносинах особа, інтереси якої порушені, має право реалізувати захист своїх інтересів з власної волі та ініціативи. У публічно-правових відносинах, на думку А. Тона, забезпечення претензії щодо порушених прав учасника правовідносин є обов'язком уповноваженого суб'єкта – держави. В такому випадку для поновлення порушених прав суб'єктів публічних правовідносин держава зобов'язана застосовувати примус [4, с. 283].

Таким чином, якщо для віднесення правовідносин до приватних поряд з правами суб'єктів слід враховувати і їхні обов'язки, що знаходяться у тісному

ISSN 2786-6025 Online

взаємозв'язку між собою, то для сфери публічного права достатньо існування лише обов'язків держави застосувати примус до правопорушника для віднесення такої галузі до публічної.

Виходячи з цього, автор доходить висновку, що єдиними нормами, які необхідно дослідити для визначення критерію розмежування приватного та публічного права є норми, порушення яких тягне за собою юридичні наслідки, що виникають самостійно або шляхом зовнішнього впливу [4, с. 286].

Звідси випливає, що для визначення понять приватного та публічного права слід визначити того суб'єкта, який підпорядковується нормами права.

На думку А. Тона, приватне право складають лише норми, спрямовані на захист особистих інтересів суб'єктів [4, с. 284].

При цьому автор вказує, що порушення первинної норми приватного права тягне за собою введення в дію вторинної норми, що носить імперативний характер і реалізується через державний примус [4, с. 287].

Таким чином, приватне право складається з сукупності норм, порушення яких тягне за собою претензії приватного характеру щодо власного інтересу потерпілої сторони таких правовідносин.

Отже, у правовідносинах приватно-правового характеру держава приймає у них участь опосередковано, а її дії спрямовані на забезпечення і захист не власних інтересів, а інтересів приватних осіб.

Звідси випливає, що приватне право являє собою сукупність норм приватно-правового характеру, порушення яких тягне за собою відповідальність, ініціювання притягнення до якої належить приватним особам.

Аналізуючи публічне право, А Тон зазначає, що воно формується з лише тих норм, порушення яких тягне за собою застосування примусу щодо їхнього виконання [4, с. 289].

Публічне право, на відміну від приватного, складається з сукупності норм, порушення яких тягне за собою безпосереднє втручання держави у такі правовідносини шляхом застосування примусу по відношенню до правопорушника.

Аналізуючи вчення А.Тона, можна дійти висновку, що така теорія спирається на право в суб'єктивній формі. Він вказує, що для правильного розуміння цієї теорії слід звернути увагу на те, що вона базується визначенні природи приватних та публічних прав, що свідчить про їхній суб'єктивний характер.

При цьому К. Бергбом зауважує, що запропонований А. Тоном підхід до розмежування права є найбільш правильним і точним з формальних позицій.

Він відзначає, що ця теорія формується на правильних засадах юридичного характеру, знаходиться у тісному взаємозв'язку з «формальним розумінням права» і має змогу у поєднанні з матеріальними критеріями

інтересу визначити межу поділу права [5, с. 10]. Таким чином, А. Тон вдосконалює теорію ініціативи захисту інтересів, доповнюючи її суттєвим критерієм – юридичними наслідками, що виникають внаслідок порушення прав суб'єктів правовідносин.

На нашу думку, такі твердження А. Тона є вірними, оскільки правильним буде визначити критерієм розмежування не зміст охоронюваних законом інтересів, а безпосередньо спосіб їхнього захисту, що у сукупності з юридичними наслідками порушення прав суб'єктів правовідносин формують комплексний критерій поділу права на приватне та публічне.

Концепцію А. Тона підтримує С. Романо. В своїх працях він відзначає, що Ульпіан правильно визначив поділ права на приватне та публічне шляхом аналізу права в цілому, а не аналізу норм, з яких воно складається [6, с. 84].

Головним завданням, яке ставить перед собою автор, є визначення факторів зовнішнього впливу на правовідносини. Такі фактори виникають внаслідок діяльності державних установ, до компетенції яких входить юридичний захист інтересів [6, с. 84].

Таким чином, саме вплив державних установ на спосіб та порядок захисту юридичних прав є основою його теорії поділу права на приватне та публічне.

Зокрема, С. Романо підкреслює, що публічні правовідносини захищаються за ініціативою органів державної влади, а приватні - за ініціативою суб'єктів приватних правовідносин [6, с. 84].

При цьому автор зазначає, що функція охорони як публічних, так і приватних правовідносин покладена на органи державної влади [6, с. 84].

В умовах суспільного життя суб'єкт, перш за все, дбає про свої власні інтереси, які розуміються в приватному праві як відносини, які спрямовані на задоволення сласних благ. Під публічним інтересом, на думку С. Романо, розуміються правовідносини, спрямовані на забезпечення благ суспільства, які, в той же час, не являються безпосередніми інтересами окремих осіб, які формують це суспільство [6, с. 92].

Таким чином, публічне право спрямоване на задоволення суспільного інтересу, а приватне – на задоволення інтересів приватних осіб.

Але все вищевикладене не відображає зміст та критерії розмежування права, оскільки будь-яке благо публічного характеру в тій чи іншій мірі є інтересами окремих осіб.

Виходячи з таких положень, С. Романо пропонує поділити право на приватне та публічне шляхом визначення ініціатора захисту охоронюваних законом інтересів суб'єктів правовідносин [6, с. 95].

Автор визначає, що відмінність у порядку захисту є єдиним можливим критерієм поділу права, оскільки приватні особи реалізують можливість

ISSN 2786-6025 Online

захисту своїх прав від протиправних посягань самостійно, звертаючись до органів державної влади за захистом з власної ініціативи, а у публічному праві така ініціатива захисту прав походить безпосередньо від органів державної влади [6, с. 96].

Звідси випливає, що суд, розглядаючи справу приватно-правового характеру являється опосередкованою стороною у правовідносинах між суб'єктами приватного права, функцією якого є виключно охорона або поновлення порушеного права одного з учасників таких правовідносин. При цьому у відносинах публічно-правового характеру органи державної влади приймають безпосередню участь як суб'єкти що захищають інтереси держави та суспільства.

Таким чином, як зауважує С. Романо, відмінною рисою приватного права є те, що захист прав суб'єкта відбувається через діяльність «стороннього» учасника – органу державної влади, при цьому у публічному праві не може бути «сторонніх» суб'єктів [6, с. 99].

На нашу думку, такий поділ на приватне та публічне право не відображає загального уявлення про дихотомію права, оскільки відсутній причинно-наслідковий зв'язок між порушенням правом та наслідками такого правопорушення, який повинен простежуватися шляхом аналізу правовідносин публічного чи приватного характеру.

Зокрема, в теорії С. Романо вказано про юридичний факт порушення права, тобто про причину виникнення нових правовідносин, але не описуються наслідки, що виникають внаслідок порушення цих прав, тобто немає відображення юридичної відповідальності, як особливого виду правовідносин, яка, на нашу думку, відіграє важливу роль у правильному визначенні критерія поділу права на приватне та публічне.

Ще одним прихильником ідеї поділу права на приватне та публічне шляхом застосування критерію ініціативи захисту інтересів суб'єктів правовідносин є В. Орландо.

Головною тезою його теорії є те, що він категорично заперечує можливість поділу права шляхом визначення приватного та публічного інтересу учасників правовідносин як критерію розмежування [7, с. 48].

Крім цього автор вказує на недоцільність використання ще одного критерію розмежування – суб'єктного складу правовідносин.

В. Орландо відзначає, що неправильно вважати державу суб'єктом виключно публічного права, оскільки на рівні з іншими суб'єктами вона може виступати учасником приватно-правових відносин [, с. 49].

Таким чином, автор відкидає як критерій інтересу, так і суб'єктний склад правовідносин, залишаючи можливість теоретичного розмежування права шляхом застосування формальних критеріїв.

На наш погляд, не можна погодитись В. Орландо в тому, що суб'єктний склад правовідносин не впливає на розмежування права, оскільки держава є обов'язковим суб'єктом публічно-правових відносин, реалізуючи свої функції через державні органи, які наділені владними повноваженнями та реалізують свої повноваження у правовідносинах шляхом підпорядкування своїй волі інших суб'єктів.

Найбільш конструктивними ідеями В. Орландо, на наш погляд, є ті, які пов'язують поділ права з захистом інтересу суб'єктів правовідносин.

Він погоджується з А. Тоном в тому, що спосіб захисту прав слід використовувати разом з іншим критерієм – наслідком правовідносин, що регулюються приватним та публічним правом [7, с. 51].

Тому В. Орландо доходить висновку, що, враховуючи такі критерії, мету поділу права слід шукати у правовідносинах.

Якщо норма права захищає інтереси суб'єкта правовідносин від посягань рівного за своїм правовим статусом іншого суб'єкта, то така норма відноситься до норм приватного права та регулює приватні правовідносини, а у випадку, коли норма права захищає інтереси суспільства від протиправних посягань іншого суб'єкта правовідносин, то такі правовідносини носять публічний характер [7, с. 52-53].

Таким чином, форма захисту прав суб'єктів правовідносин у концепції В. Орландо проявляється в тому, що захищаючи свої права та законні інтереси, учасник правовідносин приймає у цьому процесі або безпосередню, або опосередковану участь.

Це означає, що правопорушення у сфері приватного права розглядаються цивільними судами, а правопорушення у сфері публічного – адміністративними та кримінальними [7, с. 54].

На нашу думку такі висновки є неповними, оскільки суди у вирішенні спорів правового характеру не єдині органи державної влади, до компетенції яких входить застосування правових санкцій щодо особи правопорушника.

Ця теорія не згадує про конституційно-правові санкції, реалізація яких не здійснюється у судовому порядку, до числа яких входить, наприклад, розпуск парламенту чи оголошення імпічменту главі держави.

Е. Цітельман, розглядаючи проблему поділу права справедливо відзначає, що межа поділу права не є сталою і змінюється протягом історії залежно від того, як змінюються суспільні відносини та яке місце в них займає держава та суспільство [8, с. 65].

Звідси випливає, на думку автора, що розмежування права, перш за все, являє собою не правову, а історичну категорію [8, с. 65].

Особливістю визначення межі між публічним та приватним правом, як зазначає Е. Цітельман, має бути визначення критерію, який задовольнив би

ISSN 2786-6025 Online

можливості поділу права не лише в межах романо-германської правової системи, а й для системи звичаєвого права [8, с. 74].

Так, джерела права у цих системах є різними, тому матеріальні критерії відхиляються у зв'язку з тим, що судові прецеденти не можуть розглядатися так само, як і норми права, і, відповідно, не можуть формувати основу критеріїв поділу права на приватне та публічне.

Е. Цітельман не погоджується з тим, що критерієм розмежування права має бути виключно ініціатива захисту інтересу.

Зокрема, автор відзначає, що неправильним буде твердження про те, що віднести право до публічного та приватного можна лише за умови їхнього порушення [8, с. 60].

Тому Е. Цітельман пропонує застосувати комплексний підхід до розуміння дихотомії права, взявши за основу не лише ініціативу захисту права, а й історичні аспекти формування правових систем. Тому при поділі права на приватне та публічне слід враховувати перш за все нормативну базу, яке надає можливість суб'єкту правовідносин звернутися до органів державної влади з клопотанням про відновлення порушених прав та покарання особи правопорушника, а також вольове ставлення суб'єкта по реалізації такого права [8, с. 62].

Таким чином, враховуючи позицію Е. Цітельмана з приводу матеріальних критеріїв розмежування права, слід зауважити, що здійснення такого розмежування відбувається шляхом реалізації суб'єктивних прав, а також виконання суб'єктами правовідносин покладених на них обов'язків. Це означає, що об'єктивне право, незважаючи на те, в якій формі воно існує в межах правової системи, надає можливість суб'єкта як приватного, так і публічного права захищати свої охоронювані законом права. З цього моменту відбувається розмежування у змісті правосуб'єктності учасників таких правовідносин, тобто учасники приватних правовідносин отримують суб'єктивне право ініціювати захист власних інтересів, а в межах публічного здійснення такого захисту є юридичним обов'язком держави.

Аналізуючи праці прихильників теорії ініціативи захисту інтересів, Р. Салейль доходить висновку, що вона має три суттєві недоліки.

Перший недолік полягає в тому, що цей критерій відноситься до моменту правопорушення і не охоплює правовідносини, між суб'єктами в цілому.

Другий недолік полягає в тому, що кримінальна справа може порушуватися у формі приватного обвинувачення.

Третім недоліком Р. Салейль визначає те, що не завжди чинним законодавством передбачені норми, що чітко вказують на те, кому належать права по ініціюванню захисту порушених прав та законних інтересів суб'єктів правовідносин [9, с. 18].

Узагальнюючи вище викладений матеріал, можна дійти висновку, що теорії ініціативи захисту інтересів сформувались на підставі того, кому належать можливості ініціювати захист власних порушених прав, так само як і умови цього захисту.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що формальні теорії дихотомії права виникли як реакція на обмеженість матеріальних концепцій, які не забезпечували достатньо чіткого критерію розмежування публічного та приватного права. Основною ознакою формального підходу є перенесення акценту з змісту правовідносин на їх процесуальну форму, зокрема на ініціативу захисту прав та юридичні наслідки їх порушення.

Доведено, що представники формальних концепцій по-різному визначають критерії поділу права: одні акцентують на ініціативі захисту та характері юридичних наслідків, інші — на ролі державних органів та історичних особливостях правових систем. Незважаючи на відмінності, спільним для всіх підходів є визнання визначальної ролі механізму захисту прав у структурі дихотомії права.

Водночас встановлено, що формальні теорії не усувають недоліків матеріальних концепцій, оскільки не завжди забезпечують універсальність критерію розмежування та потребують врахування змістовних (матеріальних) характеристик правовідносин. Тому найбільш обґрунтованим є комплексний підхід, який поєднує матеріальні та формальні критерії поділу права.

Література:

1. Гончарук О. В. Дихотомія права: право публічне та право приватне : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. В. Гончарук. К., 2006. 206 с.
2. Дронів Б. М. Взаємовплив приватного і публічного права: сучасна континентально-європейська теорія і практика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Б. М. Дронів. Х., 2012. 192 с.
3. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. До питання про значення дихотомії «приватне право – публічне право». *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2. С. 83–88.
4. Thon, A. (1878). *Rechtsnorm und subjektives Recht: Untersuchungen zur allgemeinen Rechtslehre*. Weimar: Böhlau.
5. Bergbohm, K. (1892). *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*. Leipzig: Duncker & Humblot.
6. Romano, S. (1918). *L'ordinamento giuridico*. Pisa: Spoerri.
7. Orlando, V.E. (1904). *Diritto pubblico generale*. Milano: Società Editrice Libreria.
8. Zitelmann, E. (1903). *Die juristische Person und ihr Wesen*. Leipzig: Duncker & Humblot.
9. Saleilles, R. (1901). *Étude sur la théorie générale de l'obligation*. Paris: Arthur Rousseau.

References:

1. Honcharuk, O.V. (2006). Dykhotomiia prava: pravo publichne ta pravo pryvatne [The dichotomy of law: public law and private law]. *Candidate's thesis*. Kyiv: Kyiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
2. Droniv, B.M. (2012). Vzaiemovplyv pryvatnoho i publichnoho prava: suchasna kontynentalno-yevropeiska teoriia i praktyka [Interrelation of private and public law: modern continental European theory and practice]. *Candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
3. Kharytonov, Ye.O., & Kharytonova, O.I. (2000). Do pytannia pro znachennia dykhotomii «pryvatne pravo – publichne pravo» [On the issue of the significance of the dichotomy “private law – public law”]. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy – Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 2, 83–88 [in Ukrainian].
4. Thon, A. (1878). *Rechtsnorm und subjektives Recht: Untersuchungen zur allgemeinen Rechtslehre*. Weimar: Böhlau.
5. Bergbohm, K. (1892). *Jurisprudenz und Rechtsphilosophie*. Leipzig: Duncker & Humblot.
6. Romano, S. (1918). *L'ordinamento giuridico*. Pisa: Spoerri.
7. Orlando, V.E. (1904). *Diritto pubblico generale*. Milano: Società Editrice Libreria.
8. Zitelmann, E. (1903). *Die juristische Person und ihr Wesen*. Leipzig: Duncker & Humblot.
9. Saleilles, R. (1901). *Étude sur la théorie générale de l'obligation*. Paris: Arthur Rousseau.

Дата першого надходження статті до видання: 06.05.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 21.05.2026